

i politike državljanstva i građanstva koje je dominantno u Sloveniji, kao i u Hrvatskoj, Deželan uzima u skladu s Joppkeovim pristupom i tipom analize samo kao jedan od dvaju alternativnih projekata (političke agende), pa mu režim državljanstva nalikuje na klatno koje se kreće na etničku ili građansku stranu, uz ne baš uvjerljiva objašnjenja isprepletanja elemenata dviju "političkih agendi" kao "povremeno pozajmljivanje elemenata alternativne agende u svrhu vlastite legitimizacije". Koska je pak izabrao pristup koji kombinira Brubakerovo razlikovanje etničkog i građanskog shvaćanja nacije, te etničko shvaćanje vidi kao temeljno, a promjene se objašnjavaju sukobom različitih koncepcija politike državljanstva i građanstva.

Ipak, spomenuti problemi i nedostaci ne umanjuju nesumnjive vrijednosti zbornika. Problem državljanstva predstavio je u drukčijoj, suvremenoj perspektivi, u kojoj nije shvaćen tek kao pravni odnos i formalni status, nego kao društveni, politički, povijesni i kulturni fenomen. Okupio je mlađe istraživače iz država bivše Jugoslavije koji poznaju suvremene teorijske pristupe i posjeduju sposobnost za analizu krajnje složenih tema. Oni su predložili niz termina i koncepata relevantnih za društvene znanosti u regiji te pokazali važnost interdisciplinarnih komparativnih istraživanja režima i politika državljanstva i građanstva u postjugoslavenskim državama. Vjerujem da će im zadobiveni pristupi i stečeni uvidi biti poticaj za potpunije i produbljenije bavljenje problematikom državljanstva i građanstva.

Slaven Ravlić

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Prikaz

Goran Kalogjera Makedonsko XIX. stoljeće

Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj,
Zagreb, 2011, 245 str.

Iako je Makedonija zajedno s Hrvatskom bila u sastavu niza država tijekom 20. stoljeća (Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, DFJ, FNRJ, SFRJ), hrvatska politološka javnost ima malo prilika da dobije u ruke djelo koje objašnjava političke, društvene i kulturne prilike u Makedoniji u posljednja dva stoljeća. Današnji unutarnjopolitički i vanjskopolitički razvoj Makedonije odraz je događaja koji su se u toj zemlji počeli odvijati u 19. stoljeću, odnosno u vrijeme kada je Osmansko Carstvo tanzimatima omogućilo separatne pokrete u njezinim brojnim etnički neturskim krajevima. U to je vrijeme Makedonija još bila jedinstvena – Vardarska, Pirinska i Egejska Makedonija nisu se razgraničavale. No zbog bugarske, srpske i grčke propagande i teritorijalnih pretenzija Vardarska je Makedonija prešla u područje srpskog interesa i najzad postala područjem suvremene makedonske države. Pirinska Makedonija prešla je u sastav Bugarske, a Egejska u sastav Grčke. Takav sraz interesa oko Makedonije do vrhunca je došao nakon što su se od Osmanskog Carstva odvojile Grčka i Bugarska, a epilog su bili balkanski ratovi čiju smo stotu godišnjicu obilježili nedavno.

Iz tih je razloga dobrodošla knjiga Gorana Kalogjera *Makedonsko XIX. stoljeće*.

Taj plodni književni kritičar od 1988. sustavno objavljuje naslove o makedonskoj i hrvatskoj književnosti te o makedonsko-hrvatskim vezama. Ova najnovija knjiga, izašla u nakladi Zajednice Makedonaca u RH, govori upravo o političko-društveno-kulturnom stanju u Makedoniji u 19. stoljeću te zakašnjelosti nacionalnog identiteta među Makedoncima kao o jednom od najvećih problema tadašnje makedonske inteligencije. Knjiga se sastoji od četiri dijela.

Prvi dio dotiče se gospodarskih, društvenih i političkih prilika u Makedoniji od početka do sredine 19. stoljeća. Autor knjigu započinje (prekratkim) geopolitičkim smještajem Makedonije u strateškoj dubini južnog dijela Balkanskog poluotoka, a potom nastavlja položajem školstva, jezika, gospodarstva te općenitim položajem Makedonije unutar "Turskog carstva". Poseban naglasak stavlja na društveno-kulturni život. Kao i u brojnim drugim slavenskim državama koje u to doba doživljavaju nacionalni preporod i izlaze iz pozicije Plessnerovih zakašnjelih nacija, u Makedoniji se otvaraju tiskare, biblioteke i čitaonice te se razvija glazbeni život. Taj kulturni razvoj prati niz problema jer se makedonski identitet i jezik sustavno zatiru, a tiskarama se otežava opstanak. Posljedica je to i moćne tuđinske propagande na tlu Makedonije. Nedovoljno stasala makedonska nacija bila je ranjiva pred grčkim fanariotskim vjerskim utjecajem, velikosrpskim idejama Ilije Garašanina te bugarskim pretenzijama, koje su na kraju bile najuspješnije. No usprkos tome to je razdoblje bilo iznimno bogato stvaralaštvom, ponajprije djelima Konstantina Miladinova, Rajka Žinzifova

va i Grigora Prličeva, koji pišu većinom na svojim lokalnim dijalektima. Takvu aktivnost autor s pravom naziva velikim iskorakom u odnosu na srednjovjekovnu i damaskinsku literaturu koja im je prethodila: "Praktički potpuno nijema i nepoznata, makedonska književnost šezdesetih godina 19. stoljeća postiže svoj kreativni vrhunac. Književnost koja nije postojala, uspjela je u relativno kratkom roku podstrijeti čitav niz književnih vrsta: dramu, putopis, novelu, lirsku i epsku pjesmu, ep, poemu, elegiju, autobiografiju, biografiju, kritiku, aforizam, pripovijetku, esej, prijevod" (Kalogjera, 2011: 41).

Drugi dio knjige posebno je zanimljiv politolozima jer razlaže razloge današnjih političkih problema Makedonije. Sukob Makedonaca s Grcima i Bugarima odvija se u prvom redu preko vjerskih ustanova. Grčki svećenici iz Carigradske patrijaršije stoljećima su pokušavali odnarođivati Makedonce postavljanjem grčkih svećenika u makedonske eparhije i ukidanjem autokefalne Ohridske arhiepiskopije, posredstvom osmanske države. Grci su slali i svoje učitelje, pa je tako grecizacija Makedonije bila usmjerena na zatiranje makedonskog slavenskog identiteta. S druge strane, slavenstvo je poticala bugarska Trnavska egzarhija, ali s ciljem da "dokaže" kako su Makedonci Bugari, te je pozivala na bugarsko jedinstvo. Posebnost makedonskog nacionalnog pokreta upravo je u tome što je prihvaćena bugarska orijentacija. Pred navalom Grka, a kasnije i Srba, Makedonci su se okrenuli najbližem "zaštitniku". Kalogjera zanimljivo razlaže probugarsku orijentaciju dijela makedonske populacije. To je naposljetku izazvalo brojne prijepore u Makedoniji, kojim pu-

tem poći. Neki su svoju protugrčku orijentaciju iskazivali prigrbljivanjem bugarskog imena, dok su drugi zazivali nezavisnu Makedoniju ("Makedonija Makedoncima"), što je u jednom razdoblju prijetilo i vjerskim raskolom jer se dio Makedonaca htio pounijačiti s Rimokatoličkom crkvom i staviti se pod zaštitu Vatikana. Takve rasprave na kraju su rezultirale osnivanjem Makedonske revolucionarne organizacije. Autor daje i pravilno objašnjenje imena: "Taj je naziv organizacije bio nešto kasnije (1896) preinačen u Tajna makedonsko-odrinska revolucionarna organizacija (odnosno jedrenska oblast, dio bugarske Trakije u turskoj državi). Poslije nekoliko godina, da bi se ta organizacija razlikovala od vanjske organizacije, tj. Vrhovnog komiteta u Sofiji, počinje se upotrebljavati naziv Unutrašnja makedonsko-odrinska revolucionarna organizacija, a nakon osnivanja zasebne organizacije u jedrenskom kraju (1907), ona se naziva Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija ili skraćeno VMRO" (Kalogjera, 2011: 90). Revolucionarni prvaci poput Dame Grueva, Pere Toševa, Petra Pop Arsova, Hriste Tatarčeva, Andona Dimitrova i Hriste Batandjeva pokušali su iskoristiti previranja u Osmanskom Carstvu i buduću mladotursku revoluciju kako bi sami podigli revolucionarni duh na širem području Makedonije. Žar Goce Delčeva na kraju završava bugarskom kontrom u Vrhovnom komitetu, pa se makedonski pokret podijelio na vrhoviste (probugarski orijentirane pristaše Vrhovnog komiteta) i centraliste (pristalice CK VMRO).

Treći dio knjige bavi se biografijama poznatih ličnosti u javnom životu Makedonije 19. stoljeća. Autor je izabrao opisati

životni put dvadeset dvojice makedonskih velikana. To su: Partenije Zografski, Dimitrije Miladinov, Grigor Prličev, Jordan Hadži Konstantinov Đinot, Marko Cepenkov, Konstantin Miladinov, Rajko Žinzifov, Konstantin Petkovič, Andreja Petkovič, Kuzman Šapkarev, Đorđija Pulevski, Dimitar Makedonski, Venijamin Mačukovski, Đorđi Dinkov Dinkata, Natanail Kučeviški, Pavel Gramatikov Božigropski, Trajko Kitančev, Eftim Sprostranov, Spiro Gulapčev, Georgi Kapčev, Goce Delčev i Krsto Petkov Misirkov. Iako je popis zanimljiv i donosi mnoga imena za koja hrvatski čitatelj nije čuo, začuđujuće je da su izostala neka druga imena, toliko važna za makedonske revolucionarne aktivnosti, primjerice Jane Sandanski.

U četvrtom dijelu autor, kako sam naglašava, pokušava napraviti sintezu, pri čemu je najupečatljivija i vrlo važna činjenica da je 19. stoljeće bilo presudno za daljnji razvoj Makedonije. Radilo se o "... najživopisnijem, najdinamičnijem i najbrutalnijem razdoblju u povijesti makedonskog naroda".

Knjiga Gorana Kalogjere nezaobilazno je štivo za svakoga tko se zanima za makedonsku povijest, književnost i politiku. Bila bi još bolja da je autor u jednom uvodnom poglavlju bolje i detaljnije opisao okolnosti makedonske povijesti, bizantskog i osmanskog razdoblja, jer bi time omogućio bolje razumijevanje hrvatskom čitatelju. Ovako je knjiga namijenjena onima koji već poznaju makedonske prilike. To se vidi i u nedovoljno objašnjenoj važnosti vjerskog života. Autor ne daje opis strukture odnosa pravoslavne crkve i države, ne objašnjava što je crkveno-narodni sabor, kao ni odlike Carigradske patrijar-

šije i Trnavske egzarhije. Čitatelj bi morao posegnuti za dodatnim izvorima koji objašnjavaju grčku i bugarsku crkvu te njihovu vjersko-političku ulogu. Isto tako autor nije posvetio previše prostora objašnjenju povezanosti Makedonaca i Ohridske arhiepiskopije kao stožerne institucije makedonskog društva, iako je u Hrvatskoj u dva navrata izdana i kronika Ohridske arhiepiskopije od njezinih začetaka do današnjeg dana. Taj važni dio makedonske borbe slabo je obrađen u knjizi i ozbiljna je zamjerka autoru koji hrvatskoj javnosti pokušava dočarati makedonski preporod. Prikaz te borbe manjkav je, nedovoljno objašnjen, zbunjujući i ne daje sintezu književnog, političkog i vjerskog života. Osim toga autor se služi pojmovima koji nisu znanstveno utemeljeni. Primjerice pojam "Tursko carstvo" kolokvijalni je naziv za Osmansko Carstvo koje je nastalo, živjelo i nestalo kao primarno osmansko, a ne tursko. Uostalom, jezik dvora tek je u vrijeme tanzimata bio turski, ali nije potisnuo široko prihvaćen "kulturni i diplomatski" perzijski jezik ili vjerski arapski jezik. Autor je trebao paziti na pojmove jer oni daju važne opise prilika i tendencija. Stoga bi knjiga u skorije vrijeme mogla biti nadopunjena u novom izdanju.

*Vedran Obućina
Društvo za Mediteranske studije,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci*

Prikaz

Matej Šurc i Blaž Zgaga U ime države – Prodaja

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2013, 368 str.

Knjiga *Prodaja* prvi je dio trilogije *U ime države* koju slovenski istraživački novinari Matej Šurc i Blaž Zgaga posvećuju slovenskoj trgovini i prodaji oružja Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini početkom devedesetih godina, za vrijeme ratnih sukoba na području bivše Jugoslavije. Knjiga je rezultat trogodišnjeg rada, na temelju gotovo šest tisuća službenih dokumenata koje su autori dobili nakon stupanja na snagu slovenskog Zakona o pristupu informacijama, kada je omogućen pristup službenim dokumentima iz ratnog razdoblja, kao i na temelju brojnih razgovora s istaknutim akterima tog vremena. Kada su Šurc i Zgaga počeli istraživati i pisati trilogiju, postavili su dvije hipoteze: da su se političke elite okoristile ratnim profiterstvom, posebno prodajom oružja, te da su prikriivanjem tih zlodjela onesposobile pravosudni sustav. Tema prve knjige, *Prodaja*, koja je prevedena na hrvatski jezik, jest prodaja oružja i streljiva iz skladišta bivše Jugoslavenske narodne armije koje je bilo oduzeto u vrijeme deseterodnevnih sukoba u Sloveniji 1991. godine. Pored uvoda u trilogiju pod naslovom "Tako je započelo", koji prikazuje prijelomne događaje u Jugoslaviji nakon pada Berlinskog zida, knjiga sadrži jedanaest poglavlja obogaćenih brojnim dokumentima, ilustracijama i fotografija-